UNIVERSITY OF AMSTERDAM

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

[Bespreking van: J. de Bruijn (2011) Wilhelmina formeert: de kabinetscrisis van 1907-1908]

Kruizinga, S.

Publication date
2011
Document Version
Final published version
Published in
Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden
License
CC BY

Link to publication

Citation for published version (APA):
Kruizinga, S. (2011). [Bespreking van: J. de Bruijn (2011) Wilhelmina formeert: de kabinetscrisis van 1907-1908]. *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden*, *126*(4), 142-143. http://www.persistent-identifier.nl?identifier=URN:NBN:NL:UI:10-1-108433

General rights
It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations
If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: https://uba.uva.nl/en/contact, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, P.O. Box 19185, 1000 GD Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

UvA-DARE is a service provided by the library of the University of Amsterdam (https://dare.uva.nl)

Download date:11 Oct 2026

Bruijn, Jan de, ***Wilhelmina formeert. De kabinetscrisis van 1907-1908*** (Amsterdam: Boom, 2011, 192 blz., ISBN 978 94 6105 300 8).

Al enige decennia wordt in Nederland gediscussieerd over de formele rol van het staatshoofd in de regering. Vooral tijdens de regeringsformatie zou de vorst een grote invloed kunnen uitoefenen, bijvoorbeeld doordat deze de informateur(s) benoemt. De keuzes die de vorst daarin maakt kunnen grote invloed uitoefenen op de uiteindelijk samen te stellen regeringscoalitie, en daarmee ook op het regeringsbeleid. Jan de Bruijn wil met zijn boek *Wilhelmina formeert* laten zien dat het vroeger, in dit geval in de jaren 1907-1908, niet anders was. Sterker nog, zo belooft hij in de inleiding, tijdens die kabinetsformatie speelde koningin Wilhelmina de hoofdrol, zij was 'de drijvende kracht'. Dat weet hij echter niet overtuigend te bewijzen.

De aanleiding van de kabinetscrisis uit de titel van het boek was een diepgravend verschil van mening tussen het liberale minderheidskabinet van Th. de Meester, 'gedoogpartner' SDAP en de christelijke partijen over het defensiebeleid. De (meeste) liberalen wilden bezuinigen, maar niet zoveel als de SDAP, terwijl de CHU en vooral de ARP vreesden dat de bezuinigingen de Nederlandse defensie totaal zouden ondergraven. Op 21 december 1908 verwierp een brede Kamermeerderheid daarom de begroting van minister van Oorlog W.F. ridder van Rappard. Omdat ook enkele liberalen tegen hadden gestemd, was daarmee de verhouding tussen kabinet en Kamer totaal onwerkbaar geworden en diende het kabinet zijn ontslag in.

Omdat reconstructie, gezien de interne strubbelingen bij de linkse partijen, onmogelijk leek, besloot koningin Wilhelmina – na advies te hebben ingewonnen van haar voornaamste adviseurs en zeer tot haar persoonlijke genoegen – de rechtse partijen de formatieopdracht te geven. De mogelijkheid nieuwe verkiezingen uit te schrijven werd (tot mijn verbazing, die

kennelijk niet door de auteur, die er geen woord aan vuil maakt, gedeeld wordt) niet geopperd. De vorstin benoemde daarop Th. Heemskerk, de voorzitter van de anti-revolutionaire kamerfractie, tot formateur: aan hem de taak om een rechts ministerie te vormen dat in ieder geval tot de verkiezingen van 1909 zou aanblijven.

De vorming van het kabinet-Heemskerk, dat bestond uit anti-revolutionaire en katholieke ministers, en gedoogsteun kreeg van de Christelijke-Historische Unie, zou echter de nodige voeten in de aarde hebben. Verreweg het belangrijkste obstakel werd gevormd door Heemskerks partijgenoot Abraham Kuyper. Na de verkiezingen van 1905, die voor de anti-revolutionairen op een debacle waren uitgelopen, had Kuyper zich weliswaar teruggetrokken uit de Kamer, maar als partijleider had hij nog altijd een enorme invloed en was mateloos populair onder de 'kleine luyden'. Kuyper zou echter, daar waren Heemskerk en zijn partijkader, de gedroomde coalitie- en gedoogpartner én de koningin het geheel over eens, buiten het nieuwe kabinet moeten worden gehouden. Niet alleen waren de verhoudingen tussen hem en A. de Savornin Lohman (CHU) zowel op persoonlijk, politiek als theologisch vlak ernstig verstoord, ook, zo stelt Kuyper-kenner De Bruijn, had de persoonlijke leiderschapsstijl van de ex-premier op het Binnenhof veel weerstand opgewekt.

Heemskerk, die aangespoord door De Savornin Lohman de formatieopdracht had aanvaard, moest dus voorzichtig manoeuvreren wilde hij zijn partij meekrijgen. De belangrijkste hoofdstukken van het boek van De Bruijn zijn besteed aan het steekspel dat volgt. Ze lezen als een politieke thriller, waardoor het zonde is om hier al te veel van het plot weg te geven. De hoofdstukken zijn uitstekend gedocumenteerd, dankzij uitgebreid speurwerk in de persoonlijke archieven van de hoofdrolspelers, inclusief het Koninklijk Huisarchief. De Bruijn beschrijft hoe Heemskerk er in slaagde Kuyper in een positie te manoeuvreren akkoord te gaan met zijn benoeming en, wellicht belangrijker, Kuyper van zijn plan af te brengen om na de verkiezingen van 1909 het stokje over te nemen en alsnog premier te worden.

De vorstin was Heemskerk zeker behulpzaam bij zijn, uiteindelijk geslaagde, formatiepoging. Zij rekende er op dat een rechts kabinet het desastreuze defensiebeleid van haar voorganger zou terugdraaien en ze had, zo laat De Bruijn zien, bijster weinig op met Kuyper. Maar de hoofdrol die haar door De Bruijn is toebedacht, kan zij niet opeisen. De sterspeler in het politieke drama is Heemskerk, die zich gedurende de formatie steeds zelfbewuster gaat opstellen en er uiteindelijk met de hoofdprijs vandoor gaat. Dat doet weinig af aan de kwaliteiten van dit boek, dat weliswaar geen diepgravende analyses biedt over het formatieproces zelf of van de belangrijkste functies daarbinnen – zoals de achterkant de lezer wel beloofd – maar wél veel spannende nieuwe informatie presenteert over de totstandkoming van het kabinet-Heemskerk. Ondergetekende heeft het in ieder geval met rode oortjes gelezen.

SAMUËL KRUIZINGA, UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM